

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

Kena tlwaelong ya TLHOKOMELO LEMONG sena

2018 ke ena mona. A re keng re etse hore selemo sena e be sa tsamaiso e ntle le tlhokomelo e ntle. Ke a tseba hore ena ke taba e tlwaelileng ditabeng tsa rona tsa Pula Imvula empa re tshwanetse ho nna re e toboketsa hobane ke e nngwe ya metheyo ya tsamaiso e ntle ya temo.

Re le dihwai, re atisa ho potlakela mesebetsi ya Selemo se Setjha ka ha Pherekong le Hlakola ke nako ya mesebetsi e mengata. Empa re ke ke ra dumella sehla sa mesebetsi e mengata ho re sitisa ditlwaelong tse ntle tsa tsamaiso. Boholo ba mosebetsi o re emetseng ka pele bo ke ke ba etsa hore re nyahlatsi karolo ena ya kgwebo ya rona.

Metjhine le disebediswa tsa rona tsa temo di entswe ka dintho tse ngata tse rarahaneng, dikarolwana tse tsamayang, tse potolohang, tse sothehang, tse tsitsinyehang. Ketsahalo ena kaofela e baka ho kutleha, ho fela le ho kgathala ha dikarolwana tsa metjhine, mme ka baka lena, ho hloka-hala tlhokomelo ya nako le nako hore metjhine e dule e ntse e sebetsa hantle. Nako e bohlokwa haholo hoo re ke keng ra dumella hore re nne re sitiswe ke hona le hwane ho robehileng. Mathata ana a re sitisa ho phetha mesebetsi ya rona ka nako. Kgweding yona ena e sa tswa feta ke ile ka ba le bothata bo itseng ba terekere. Ka ipolella hore haeba ke ne ke ile ka hlahloba terekere ka ihlo le ntjhotjho nakong e nepahetseng, mohlong nka be ke se bothateng bona.

Koranta ya Grain SA ya bahlahisi ba ntseng ba hola

Bala ka hare:

- 04** | Ho dula o ithuta kamehla
- 06** | Mehato ya ho ba setho sa Grain SA – e sebetsa jwang...
- 07** | Dikotsi mosebetsing – seo dihwai di tshwanetseng ho se tseba

NKGONO JANE O RE KUMELA TSENA...

Kajeno hape e boetse ke sehla se boima – dikarolo tsa na ha di bile mongobo haholo, mme tse ding di sa ntse di omeletse haholo. Re uthwa hore boemo bona bo ka nna ba eba ‘ho phatlha ha maemo a lehodimo’, e leng ho bolelang hore maemo a lehodimo a batla a le matlanyana. Haeba o iphumana o le lebatoweng le omeletseng, tseba hore ho omella hoo ho tla feta, mme haeba o le lebatoweng le mongobo, tseba hore mongobo o tla eketseha, mme o tla feta. Re tshwanetse hore nakong e tlang re nne re hopole taba ena nakong eo re etsang qeto ya hore re ilo jala eng, le hore neng. Temo e bonahala e le ntho e ntseng e thatafala, e ehlwa mekwalaba.

Ho buuwa haholo ka na ha le kabo ya na ha. Ha o ntse o bala Pula Imvula ena, mohlomong o e mong wa ba tshwereng temo – mohlomong ke mobu o kopanetsweng, mobu o hirilweng, mobu wa hao, mobu wa mang le mang kapa mobu wa kabo (o fumanweng ka ho hlothwa ho e mong). Tabakgolo e hlloklosi ka ho fetisisa ya mobu jwalo ka leruo ke hore mobu oo o tshwanetse ho ba mobu o hlahisang. Ho ba le mobu kapa ho fumana mobu ho ke ke ha fetola bophelo ba hao – bophelo ba hao bo ka fetoha ha feela o kgona ho sebedisa mobu wa hao.

Hore o sebedise mobu, o hloka tsebo le bokgoni; o boetse o hloka tjhelete ya tse kenngwang mobung hore tlhahiso e be teng, mme haeba o tla sitwa ho iketsetsa mosebetsi ohle ka matsoho a hao, o tla tshwanelo ho ba le metjhine. Mona ke moo selei se ilo kgital lejwe – o ilo fumana tsebo le boiphihlelo hokae, o ilo fumana tse kenngwang mobung hokae (tse nepahetseng nakong e nepahetseng), mme o ilo sebedisa metjhine efe?

Re le ba Grain SA, taba ya sehlooho lenaneong la rona la ntshetsopele ke ho fetiseta tsebo le bokgoni (ba ho iketsetsa) ho o matlafatsa hore o kgone ho iketsetsa diqeto tse nepahetseng. Ka ho ba teng dikopanong tsa dihlopha tsa boithuto le dithutong tsa kwetiso, le ka ho bala Pula Imvula, o tla fumana lesedi le tla o bula mahlo.

Re na le mananeo a fapaneng, a thusang dihwai ka tse kenngwang mobung – Projekte ya Letlolo la Mesebetsi ke le leng moo dihwai di lefang nyehelo e itseng ya hekthara ka nngwe, mme rona re be re thusa dihwai ka tse kenngwang mobung hammoho le tataiso ya tsona. Re boetse re na le projekte le ba DRDLR ka lenaneo la yona la REID moo re kgonang ho nehelana ka tse kenngwang mobung hammoho le ho tataisa dihwai. Hajwale thoko e kgolo ke ya ditjhelete tse thusang dihwai, mme rona re le ba Grain SA re sa ntse re sitwa ho kgotofatsa dithoko tsa dihwai kaofela. Re ntse re tswela pele ho kototsa ba ka re thusang ho kenya letsoho phephetsong ena.

A re tsweleng pele ho hlkomela sejothollo seo re kgonneng ho se jala monongwaha – hopola ho ala manyolo pooneng e jetsweng, le ho hlkomela hore masimo a hlwekile, a hloka mahola – Dijothollo tsa hao di sa ntse di hloka ho hong hape...lerato la hao le tlhokomelo ya hao. Ke phetho, ke tu!

Kena tlwaelong ya tlhokomelo lemong sena

Tokiso ya plantere ho tiisa hore e sebetsa hantle.

Ditataiso tsa bohlokwa

Mona ho latela tse ding tsa ditataiso tseo ke dumelang hore ke tsa bohlokwa hore mosebetsi o tsamaye ntle le mathata:

- Qala ka ho beha leihlo metjhineng ya sehlooho. Ena ke metjhine le disebediswa tsa temo tseo re itshetlehileng ho tsona. Tsena ke tse hlokang wena ka bowena hobane ke tsona tse etsang boholo ba mosebetsi.
- Motjhineng o mong le o mong kapa sesebedisweng ka seng sa temo, hlwaya dikarolwana tse sebetsang ka matla haholo, tse kang di-bearing le mabanta, mme o etse bonneta hore di sebetsa hantle ka tshwanelo.
- Etsa bonneta ha o hlahloba dintho. Le ha o se o entse jwalo, hlahloba hape hore di-nuts le di-bolt di tiisitswe. Tseba hore phoso e ka nna ya etsahala kaekae.
- Qetellong, e ntshe moo e keneng teng, o e keny e kaekae moo e ka kenang teng ha bonolo. Haeba o rata, o ka nna wa e leka hanyane haufinyana ho bona haeba tsohle di sebetsa hantle.

Nakong eo re sebedisang sesebediswa masimong, re lokela ho qoba taba ya ho sebedisa metjhine ya rona ka phoso. Re tshwanetse ho e hlkomela ka nepo ka dinako tsohle. Hangata mokgwa o nepahetseng ke wa ho kenya tlwaelo e lokelang ho latelwa letsatsi le letsatsi mosebetsing. Tlwaelo ena e tshwanetse ho etswa hoseng ho hong le ho hong pele ho qalwa ka mosebetsi. Etsa ka matla hore o hlahloba dintho tse kang diketane le di-bearing ka mehla, le yona level ya oli le ya mafura.

Tlwaelo e ntle ke ho ba le lebokosana (*kit*) la tlhokomelo le ka jarwang ka letsoho, le nang le dithuluse le mafura (*grease*) le dikarolwana

tse ntja tse ka sebediswang haeba tsa kgale di ena le mathata.

Dihlahlobo tsena ruri di ka o thusa mathateng a ka kginang mosebetsi, e leng ntho e ka etsahalang ha bonolo nakong e mpe e mahlonoko ya ho thuntsha lerole masimong. Ka baka lena, o se ke wa hata butle tabeng ena, empa bona dintho nako e sa le teng, baballa nako le yona tjhelete. Hopola hore Mosotho o re, phokojwe ya tshala-morao e bonwa ke dintja.

Boiteko bo bottle ba tlhokomelo ha bo felle mona. Mohlomong o hlokometse hore ntho e nngwe le e nngwe e sebetsang e tshwanetse ho dula e behilwe leihlo ka nako tsohle. Re ke ke ra etsa bottle ba ho hlkomela dintho nakong yohle ya sehla, mme ebe re nyahlatsa bottle bona hang ha nako ya ho jala e se e fetile. Ema ka maoto, o hlahlobe metjhine le disebediswa kaofela tsa temo hang ha nako ya mosebetsi o moholo e fela. Etsa tlhahlobo e phethahetseng ya dintho tsohle tse ileng tsa sebediswa le ha eba tse ding di sa ntse di le boemong bo bottle ba tshebetso ha mosebetsi o fela. Ho ka nna ha etsahala hore karolwana e itseng e tla lokela ho lokiswa.

Pele o ilo beha metjhine ka setorong

Mona ke dikeletso tsa ka moo o ka hlkomelang metjhine ya hao ka teng pele o e beha ka setorong.

- Tabeng ya pele, tsohle di tshwanetse ho haswa ka metsi ho tlosa ditshila le mobu o kganathetseng.
- Ka mora ho hlatsuwa hantle, mehoma kaofela le ditetse di tshwanetse ho tlotswa hanyane ka borashe ba oli ya kgale. Sepheo ke ho thibela maforme.

Ho sokolana le sesebediswa sa kgale. Setshwantsho ka Johan Kriel

- Di-bearing di tshwanetse ho tlotswa ka *grease* (kerise), mme melongwana ya dipeipi tsa hydraulike e tshwanetse ho kwahelwa ho thibela ditshila.
- Peo kaofela e saletseng ka meqomong ya plantere e tshwanetse ho tlotswa.
- Meqomo ya manyolo diplantereng hammoho le dibatalatsi (*spreaders*) le tsona di tlamehile
- ho hlwekiswa ho thibela mafome. Taba ena e bohlokwa haholo hobane manyolo a baka mafome, a a senya.
- Diketane kaofela di tlamehile ho hlahlajwa le ho tlotswa ka oli. Dihwai tse ngata di bile di a di lokolla ka mora mesebetsi e meholo le ho di boloka ka ditorong kapa maphepheng.
- Ho jwalo feela le ka dipolata tsa diplantere le menwana ya diplantere.
- Difafatsi tsa dikhemikhale di tlamehile ho hlwekiswa ka metsi a foreshe, melongwana e hlwekiswe, e lokollwe le ho bolokwa ka setorong/lephepheng.

Tlhokomelo ya diketane le di-bearing e bohlokwa haholo. Setshwantsho ka Johan Kriel

Ditaba tsena re di kumelwa ke Gavin Mathews, Kgau Tsamaisong ya tsa Tikolohlo. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho gavmat@gmail.com.

HO DULA O ITHUTA KAMEHLA

Ho teng leruo le leholo la tsebo e fumanwang ke dihwai tse tswelang pele, tse bang teng dikopanong tsa kgafetsa tsa dihlopha tsa boithuto tsa Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi.

Temo haesale e fupere mosebetsi o boima, mme re ka re dihwai ha di tshabe ho sebetsa ka thata moo di phehelletseng sepheo sa tsona. Le ha ho le jwalo, matsatsing a kajeno temo e hloka ho feta taba ya ho sebetsa ka thata feela. Sehlopha sa Lenaneo la Ntshetsopele la Grain SA se hlwale dintho tse itseng tse fumanwang ho dihwai tse ntjha ho potoloha le naha, e leng ntshetsopele e tsamayang butle, e leng kgaello ya tsebo, boitsebelo le boiphihlelo haholoholo mabapi le theknoloji ya sejwalejwale hammoho le ho lemoha mekgwa e metle ka ho fetisa ya temo lefatsheng lena la sejwalejwale.

Temo ke sebaka se batsi haholo, mme dihwai tsa kajeno di tshwanetse ho utlwisisa ditaba tse ngata tse fapaneng. Tsebo feela ya kelello ha e a lekana. Dihwai di ithuta dilemong tse ngata tsa boiphihlelo. Tikolohong ya mona Afrika Borwa, dihwai tse thuthuhang hangata ke batho ba batja ba kenang papading ena ya temo le melaong e laolang papadi ena e

rarananeng. Tshebetso e ntle e hloka motho ya phetseng hantle haholo.

Ha e le mona phaello e shebane le kgatello e kgolo, ha ho hlokahale hore diphosu di be teng. Boiphihlelo o bo fumana jwang, mme ke mang ya tla o tshwara haeba o hloleha?

Re atamela ntshetsopele ya molemi ka maqheka a mangata a fapaneng, a fupereng diprojekte le mananeo. Hantlentle sehlopha sa boithuto ke moo dihwai di simollang teng, moo di kopananang teng, moo re tsamayang le tsona leetong lena re le lehakoreng la tsona. Ka hoo, re ka re sehlopha sa boithuto ke bophelo ba ntshetsopele ya molemi lebatoweng le itseng. Bomanejara ba rona ba robong ba Mabatowa ba fumaneha mabatoweng a seholoo a tlahiso naheng ena ya rona:

- **Jerry Mthombothi** wa Nelspruit o tataisa dihwai tse fetang 1 200 tse bang teng dihlopheng tsa boithuto tse 17.
- **Du Toit van der Westhuizen** wa Lichtenburg o etela dihlopha tsa boithuto tse 15 tse nang le ditho tse fetang 630.
- **Jurie Mentz** o laola dihlopha tsa boithuto tse tswang Louwsburg, tse nang le ditho tse 650.
- **Graeme Engelbrecht** wa Dundee o hlokometse dihlopha tsa boithuto tse 15, tse nang le ditho tse fetang 1 000.
- **Liana Stroebel** ke Manejara wa Lebatowa wa projeke ya Kaapa e ka bophirimela le ka borwa. Ofisi e sebetsa e le Paarl moo

*Ka ho kenya letsoho
dihlopheng tsa boithuto,
dihwai di ithuta ho
ditsebihadi le ho dihwai
tse ding kaofela.*

- **Johan Kriel** wa Ladybrand o thusa dihlopha tsa boithuto tse 15 tsa palo e ka etsang 520 ya dihwai tsa bahwebi tsa mehla e metjha, dihwai tse tswetseng pele haholo, balemipotlana le balemi ba hlasisang feela tse ba lekaneng ho iphedisia.
- **Sinelizwi Fakade** o hlokometse lenaneo a le Mthatha, e leng la dihlopha tsa boithuto tse 33, tsa ditho tse 2 572.
- Ofisi ya Kokstad e nnile ya ba tlasa tsamaiso ya **Ian Househam**, mme moraorao tjena e bile **Luke Collier**. Ofisi ena ke ya dihlopha tsa boithuto tse 15, tsa ditho tse 1 185.
- Sehlopha sona sena sa batsamaisi se hlokometse ofisi ya Maclear e neng e sebetsana le dihlopha tsa boithuto tse 15, tse nang le ditho tse fetang 1 000.
- **Liana Stroebel** ke Manejara wa Lebatowa wa projeke ya Kaapa e ka bophirimela le ka borwa. Ofisi e sebetsa e le Paarl moo

Ditshwantsho tsa: Dihlopha tsa boithuto ke bophelo ba ntshetsopele ya molemi.

**Temo ke leeto la bophelo
la bohole, mme ha le fele!**

e sebetsanang le dihlapha tsa boithuto tse 7 tsa dihwai tse ka bang 88.

Ho teng memo ya sehwai sefe le sefe se nang le thahassel ya ho kena sehlopheng sa boithuto se haufi le sona. Tjhelete ya boingodiso ke R40 ka selemo (ho ya ka ditekanyetso tsa 2017). Se hlokwang feela ke boitlamo ba hore sehwai se tlamehile ho ba le tjhesehelo ya temo, ho ba mafolofolo le ho ikemisetsa ho lema, le ho etsa diphetoho moo se eletswang teng, le ho ba le mobu wa temo.

Ke ka baka la ho kopana ha rona le dihwai tse bang teng dikopanong tsa dihlapha tsa boithuto moo Bomanejara ba Mabatowa le Batataisi ba ka kgonang ho tseba dihwai tse na, ho ithuta ka diphephetso tse shebaneng le tsona. Ke mona moo ba ka tsebang ho fana ka tataiso le kwetliso e hlwahlwa ya dihwai. Dikamano le ho tshepana ke dintilha tsa sehlooho tsa tsela ya ntshetsopele eo re e latelang.

Sehlopha sa Grain SA sa Ntshetsopele ya Molemi se dumela hore ntshetsopele e tshwarellang e ba teng feela haeba sehwai ka seng se ena le matla a ho itjarela boikarabelo bo feletseng kgwebong ya sona ya temo. Re ke ke ra neha sehwai tjhelete ka letsoho kapa ho se laela se tshwanetseng ho etswa, mme le ka mohla re ke ke ra nka marapo a tsamaiso ya mesebetsi ya polasi kapa kgwebo – empa **RE TLA BUA**, ho ruta le ho eletsa – **RE TLA** kgothaletsa ka matla – ke nnate **RE TLA** thusa ka hohle ka moo ho kgonahalang ka teng , mme **RE TLA** nne re bontshe ka moo theknoloji ya sejwalejwale e fupereng dithlwana tse ntle ka ho fetisia ka teng.

Ka nako tsohle re dula re ntse re sheba dikeletso tse ntjha tse ka re thusang ho tswela pele. Re dula re butse mahlo maetong a rona ho potoloha le naha ho batlana le disebediswa tse ka thusang dihwai tse kgolo le tse ntseng di thuthuha. **RE TLA NNE** re etse se matleng a rona re le baetapele ba dihwai tse ntseng di thuthuha hobane re dumela hore sehwai se seng le se seng se kenya letsoho tshireletsong kapa polokong ya dijo tsa lelapa le tsa naha ka ho sebedisa mobu le mehlodi e leng teng ka mokgwa o matla le o nang le boikarabelo! Katleho ya rona ha e methwe ka palo ya dihekthara tseo re di jetseng, eseng ka palo ya ditone tsa dihekthara tseo re di kotutseng empa e methwa ka hore na ho bile teng tlhahiso e tshwarellang, e phahameng haholo ya dijothollo tse molemo, tse nang le phaello **HEKTHARENG E NNGWE LE E NNGWE** e ileng ya jalwa.

Ditho tsa sehlopha sa Ntshetsopele ya Molemi sa Grain SA di bontshitse botshepehi ba tsona, mme di nnile tsa kenya lehetla

ho tshehetsha dihwai dilemong tse fetang tse 18 tse fetileng. Re kopanela malapeng a dihwai le tlasa maphephe, dibakeng tsa kopanelo jwalo ka diholong tsa metse le diphasposing tsa dikolo le ka tlasa meriti ya difate tse kgolo...mme re ya masimong ho ya inwesa ka nkgo le ho ithuta tse ntle le tse mpe tseo re di fumanang moo.

Dikopano tsa dihlapha tsa boithuto di a hola, di matla, mme di fapano ka sepheo sa ho akaretsa ditaba tseo re shebanang le tsona le tse re fupareletseng thuso. Dihlooho tseo re buang ka tsona hangata di kgethwa ho ya ka morethetho wa dinako tsa sehlka ka sepheo sa ho fana ka tshehetso e kgolo na-kong e nepahetseng. Re sheba ditshwantsho tse bontshwang ke motjhine leboteng, mme re bontsha se tshwanetseng ho etswa. Ha re tsi-latsile ho theohela masimong hanghang, mme ha re tshabe ho silafatsa matsoho a rona moo re batlang ho tseba leratanyana le utlwahalang le e tswa kaekae ka enjineng (ya terekere

– empa re rata ho bontsha ba bang hore dintho di etswa jwang!

Kamehla ho tla nne ho be teng ntho e ntjha eo motho a ka ithutang yona. Ka ho kenya letsoho dihlapheng tsa boithuto, dihwai di ithuta ho ditsebihadi le ho dihwai tse ding kaofela. Dihwai di kgona ho ithuta kapele ho feta ha motho a ne a tla sokola ha a ithuta a le mong. Dihwai di bona lesedi le letjha le ho ithuta mekgwa e metjha ya ho etsa dintho ka ho abelana tsebo dihlapheng tsa boithuto. Temo ke leeto la bophelo la bohole, mme ha le fele!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews, mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

MEHATO YA HO BA SETHO SA GRAIN SA – e sebetsa jwang...

Grain SA ke mokgatlo wa thepa o behang leihlo lefapheng lena hammoho le ho shebana ka ihlo le ntjhotjho le ditabatabelo tsa bahlahisi ba dijothollo ba Afrika Borwa. Hona ho bolela hore mokgatlo o sebetsa jwalo ka leihlo le dulang le shebile ditjeho le boleng ba tse kenngwang mobung.

Sehlopha se boetse se buella dihwai KAOFELA tsa Afrika Borwa. Mokgatlo o phehetsetse ho emela dihwai kaofela ka lenseswe le le leng nang eo ho sebetsanwang le mmuso le ba bang ba nang le seabo.

Mang le mang ya hlahisang dijothollo a ka nna a ba setho sa mokgatlo wa bahlahisi wa Grain SA. Makgetho a lefelwang a ditho a lefuwa selemo le selemo mabapi le nako e pakeng tsa 1 Hlakubele ho fihlela qetellong ya Hlakola. Ho teng mehato e MMEDI e fapaneng ya ho ba setho.

1. Ditho tsa bahwebi

Botho bo phethahetseng bo fuwa bahlahisi ba dijothollo rekisang bonyane ditone tse 100 tsa dijothollo ka selemo; tse lefang tefo e behilweng ya botho hammoho le lekgetho la thepa ho Grain SA toneng e nngwe le e nngwe e hlahiswang ke bona. Bonyane diranta tse 1 000 hammoho le VAT ke tse tlamehileng ho lefshwa ke ditho tse feletseng. Sehwai se boetse se lebelletswe ho tiisa boikemise-tso ba sona mabapi le sepheo sa Grain SA.

Ditho, e leng dihwai, di tshwanetse ho saenela foromo e dumellang moemedi ya dumelletsweng

Theibole ya 1: Tefello/Lekgetho la sejothollo tone ka nngwe.

Sejothollo	Tefello tone ka nngwe
Poone	R2,70
Dinawa tsa soya	R5,40
Soneblomo	R5,40
Mabele	R2,70
Matokomane	R10,70
Koro	R3,20
Canola	R4,30
Kgarese	R3,20
Dijothollo tse ding tsohle	R3,20

*Ditefello tsohle ha di a kenyellets VAT

ho amohela thepa ya moo dijothollo di iswang teng, ho nka kapa ho ntsha tefello ya moo sehlahiswa se iswang/fihlang teng. Tefello hajwale ya tone ka nngwe ya sejothollo e bontshwa **Theiboleng ya 1.**

2. Ditho tsa sehlopha sa boithuto

Mokgatlo o amohela dihwai tse ntseng di thuthuha, mme o fana ka mohato wa ho dumellwa ho ba setho sa sehlopha sa boithuto ka R40,00 ka selemo. Ditho tsa dihlopha tsa boithuto di hlahisa dijothollo tse nyane, mme di hlahisa ditone tsa dijothollo tse tlase ho tse 100. Ditho tsa lenaneo la Ntshetsopele la Grain SA di tshehetswa ka mekgwa e mengata e fapaneng, e seng e hlwailwe e le e ntshetsang pele kgolo le ntshetsopele ya sehwai ka seng hore se kgone

ho kenngwa tseleng e tiileng ya mekgwa ya temo ya sejwalejwale le ya ditheknojoli.

Setho ka seng sa sehlopha sa boithuto se tla hokahanngwa le setho se seng sa dihlopha tse mafolofolo tsa boithuto, e leng moo setho sena se thusa ka ho kwetlisa, ho tataisa le ho eletsa mabapi le mekgwa e nepahetseng ka ho fetisia tlahisong ya dijothollo lebatoweng ka leng.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews, mophethisi ho tsa Pula Imvula. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Pula Imvula's Quote of the Month

Do the right thing. It will gratify some people and astonish the rest.

~ Mark Twain

DIKOTSI MOSEBETSING

- seo dihwai di tshwanetseng ho se tseba

Kgatisong ya rona e fetileng, re ile ra toboketsa nnete ya hore dihwai jwalo ka beng ba mesebetsi di tlamehile hore ka hohle ka moo di kgonang ka teng, di fane le ho hlokomela tikoloho ya mosebetsi e baballehileng le e sa beheng bophelo ba basebeletsi kotsing.

Molao wa Boipaballo le Bophelo bo botle ba basebeletsi (No. 85 wa 1993) o laola bophelo bo botle le paballo mosebetsing, e leng polasing ya hao.

Hona kgatisong eo, re buile ka boikarabelo ba monga mosebetsi jwalo ka ha ditabeng tsena re tla tsepamisa maikutlo boikarabelong ba basebeletsi haeba dikotsi (ditemalo) di ka etsahala.

Mosebeletsi o tlamehile:

- Ho hlokomela paballo le bophelo bo botle ba hae hammoho le ba batho ba bang ba ka nnang ba angwa ke diketsa tsa hae.
- Ho phethahatsa taelo efe kapa efe e nang le kelello mabapi le bophelo bo botle le paballo, e leng tse tswang ho monga mosebetsi.
- Ho ikamahanya le ditaelo tsa monga mosebetsi tulong ya mosebetsi.
- Ho sebedisa diaparo tsa ho itshireletsa le disebediswa tse tshwanetseng tulong ya mosebetsi.
- Ho tlalehela monga mosebetsi kapele ka moo ho kgonahalang ka teng mabapi le kotsi efe kapa efe e ka etsahalang.
- Ho tlaleha kapele ka moo ho kgonahalang ka teng ka ketsahalo efe kapa efe e ka bang le tshwaetso bophelong bo botle kapa e ka

*“kapa ho kenwa
ke bolwetse bo
itseng nakong eo
ba sebeletsang
mong mosebetsi.”*

mishenara. Haeba metjha e nepahetseng e sa latelwe, mosebeletsi o tla ba le tokelo ya ho fumantshwa ditlhaphiso ho monga mosebetsi.

Letlole le bitswang la Ditlhaphiso le theilwe ka **Molao wa 130 wa Ditlhaphiso tsa Dikotsi Mosebetsing Hammoho le Malwetse** (o tsejwang ka la COIDA) o shebaneng le ditlhaphiso mabapi le ditemalo le malwetse a basebeletsi nakong ya mosebetsi, e leng tse bakilweng ka ho otloloha ke boteng ba bona mesebeing. Basebeletsi ba boetse ba fumana ditlhaphiso mabapi le mafu ka baka la ditemalo le malwetse mesebetsing.

Beng ba mesebetsi ba qobelleha ho lefella tjhelete e itseng ka selemo le selemo letloleng leo tjhelete ena e tsetetsweng ho lona, kapa ho kenwa ke bolwetse bo itseng nakong eo ba sebeletsang mong mosebetsi.

Letlole le laolwa ke Mokhomishenara wa Ditlhaphiso hammoho le tsamaiso ya ditlaleho, dikotsi, dipokeletso, jwalojwalo, e leng tse tao-long ya Lefapha la Mesebetsi.

Ka kopo, ela hloko, Haeba o na le mosebeletsi a le mong feela, o ntse o tlamehile ho ingodisa Lefapheng la Mesebetsi le ho nyehela letloleng lena.

bakang ho lemala hofe kapa hofe nakong ya mosebetsi, e leng nakong ya mosebetsi, eseng ka mora ho theohela mosebetsing. Le ha ho le jwalo, e ntse e le boikarabelo ba monga mosebetsi ho tiisa hore basebeletsi ka-ofela ba ela hloko boikarabelo bo boletseng hodimo mona. Haeba kotsi e ka etsahala, mme monga mosebetsi a fumanwa a bile bohlaswa, ditlamorao tse shebaneng le yena e ka nna ya ba tse mpe haholo. A ka nna a fumantshwa kotlo e kgolo le/kapa ho hlahliewa teronkong le ho laelwa ho lokisa phoso e bileng teng. Ditlamorao tse mpe e ka ya ba hore tlahiso le maikutlo a basebeletsi di ka ameha hampe haeba dikotsi di ka fetoha ntho ya kgafetsa.

Molemong wa mosebeletsi le monga mosebetsi, ho bohlokwa hore haeba kotsi e ka etsahala, ho latelwe motjha o nepahetseng wa ho tlaleha temalo efe kapa efe e kgolo (haholoholo moo tsa bongaka di hlokalang teng) kapa lefu. Tlaleho ya tsena e lebisha ho Mokhomishenara wa Ditlhaphiso nakong ya matsatsi a supileng. Mosebeletsi o na le tokelo ya ho buseletswa ditshenyehelo dife kapa dife tsa bongaka/meriana ho Mokho-

*“Ho ikamahanya le
ditlhoko tsa melao e
mmedi e boletseng ho
hloka tsamaiso e ntle.”*

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

46 Louw Wepener Street
1st Floor
Dan Pienaar
Bloemfontein
9301
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Seqhotsa.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi
Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Emelda Mogane

Jurie Mentz
Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht
KwaZulu-Natal (Dundee)
► 082 650 9315 ◀ dundee@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8069 ◀ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier
Eastern Cape (Kokstad)
► 083 730 9408 ◀ goshenfarming@gmail.com
► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebel
Western Cape (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen
North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade
Mthatha
► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

Dikotsi mosebetsing – seo dihwai di tshwanetseng ho se tseba

Tikoloho e baballehileng mosebetsing e tlamehile ho ba teng ho thibela dikotsi mosebetsing.

Mehato nakong ya tsietsi e ka hlahang

Mehato e nepahetseng nakong eo tsietsi e etsahalang ka yona ke ena e latelang.

Tse sa hlokeng ho tlalehwa ke dikotsing kapa ditemalang tse nyane feela moo thuso ya tsa bongaka e sa hlokahaleng. Le ha ho le jwalo, tsamaiso e ntle ke ya hore tse jwalo ho nne ho bolokwe tlaleho ya tsona, Ka ho boloka rekoto ya tse jwalo, o tla kgona ho tseba karolo e batlang e le kotsi kapa ho tseba ha mosebeletsi ya itseng a le bohlaswa. Ka ho ba le lesedi lena, o kgona ho laola bothata bo leng teng.

Moo temalo e leng e mpe hahollo (moo thuso ya tsa bongaka e hlokahalang teng), ketsahalo e tlamehile ho tlalehwa ho Mokhomishenara wa Dihlapiso (Lefapheng la Mesebetsi) ka ho tlatsa Karolo ya A ya Pehelo ya Basebeletsi ya Foromo ya Kotsi WC12. Karolo ya B-kopi ya khabone ya karolo ya A- e tlamehile ho nehwa mosebeletsi ho e fetisetsa ho ngaka kapa sepetele moo a thuswang teng.

Bopaki ba tsa bongaka bo bohlokwa haholo nakong eo ho shejwang boikarabelo ba tefello ya ditlhapiso le ditshenyehelo tsa bongaka. Dipehelo di tharo tse lokelang ho tlatswa ke ngaka/sepetele:
• Pehelo ya pele ya tsa bongaka – WCI 4;
• Pehelo ya kgatelopele ya kgwedi le kgwedi ya tsa bongaka, haeba e hlokahala – WCI 5;
• Pehelo ya qetelo ya tsa bongaka – le yona ho WCI 5;

Qetellong monga mosebetsi o tlamehile ho tlatsa pehelo ya hore mosebeletsi o qadile ho sebetsa hape neng – WCI 6

Mabapi le ketsahalo e mpe haholo, monga mosebetsi o tlamehile ho tshireletsa sebaka sa kotsi ka ribono, a bokelle bopaki ka hohle ka moo ho kgonahalang ka teng, a nke ditshwantsho, a fumane disetatemente tse saennweng ke dipaki tse boneng, a bolele tatelano ya diketsahalo, sesosa le tshebediso ya dintlafatso. Haeba lefu le bile teng, sebaka seo sohle se tlamehile ho tlohelwa se le jwalo ho fihlela ha mapolesa a fihla.

Diforomo tsohle le lesedi lohole di fumanwa Lefapheng a Mesebetsi. Etsa bonnate hore ka nako tsohle o dula o ena le diforomo – ena ke tsamaiso e nepahetseng.

Ho ikamahanya le dithoko tsa melao e mmedi e boletsweng ho hloka tsamaiso e ntle. Empa, tsena tsohle di fetwa hole ke menyetla ya ho bopa tikoloho e baballehileng ya ho sebetsa le ditlhapiso tsa ditshenyehelo ya bongaka le tiisetso ya tlhahiso.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Marius Greyling, mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi batis romella e-meile ho mariusg@mrgacc.co.za.